

М. В. Правдюк,
к. е. н., доцент кафедри обліку і оподаткування,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1420-8609>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.12.136

ПАРТИЦИПАТОРНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ УЧАСТІ ГРОМАДЯН У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

М. Pravdiuk,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department
of Accounting and Taxation, Vinnytsia National Agrarian University

PARTICIPATORY BUDGETING AS A TOOL FOR IMPLEMENTING DEMOCRATIC PARTICIPATION OF CITIZENS IN PUBLIC ADMINISTRATION

У статті розглянуто взаємозв'язок між рівнем довіри громадян до органів державної влади та ефективністю функціонування демократії. Наголошено, що формальна наявність демократичних інститутів не гарантує їх ефективного функціонування без активної участі громадян у процесах управління. В умовах децентралізації в Україні особлива увага приділена необхідності забезпечення участі громадян у бюджетному процесі, зокрема шляхом впровадження партиципаторного бюджетування.

Окреслено правові засади доступу до публічної інформації як умови для реалізації принципів відкритого врядування. Автори підкреслюють, що без належної інформованості неможливо забезпечити свідому участь громадян у прийнятті управлінських рішень. Проаналізовано ключові принципи партисипації, як-от рівність, співучасть, ініціативність і колегіальність.

Мета статті — теоретично обґрунтувати та розглянути механізм партиципаторного бюджетування як інструмент реалізації демократичної участі громадян у публічному управлінні.

Партиципаторне бюджетування розглядається як ефективний механізм залучення громад до прийняття рішень у сфері розподілу публічних фінансів, що сприяє зміцненню довіри, прозорості, підзвітності та розвитку місцевого самоврядування. Узагальнено погляди вітчизняних і зарубіжних дослідників на суть і функції партисипаторної демократії. Акцентовано на необхідності інституційного забезпечення участі громадян як чинника стабільності демократичного устрою, легітимності влади та підвищення ефективності публічного управління. Зроблено висновки про те, що партиципаторне бюджетування сприяє не лише підвищенню ефективності використання публічних фінансів, а й формуванню довіри до інститутів влади та посиленню демократичних процесів на місцевому рівні.

The article examines the relationship between the level of citizens' trust in state authorities and the effectiveness of democracy. It is emphasized that the formal presence of democratic institutions does not guarantee their effective functioning without the active participation of citizens in governance processes. In the context of decentralization in Ukraine, special attention is paid to the need to ensure citizen participation in the budget process, in particular through the implementation of participatory budgeting. The legal principles of access to public information are outlined as conditions for the implementation of the principles of open governance. The authors emphasize that without proper information it is impossible to ensure the conscious participation of citizens in making management decisions. The key principles of participation, such as equality, complicity, initiative and collegiality, are analyzed. The purpose of the article is to theoretically substantiate and

consider the mechanism of participatory budgeting as a tool for implementing democratic participation of citizens in public governance. Participatory budgeting is considered as an effective mechanism for involving communities in decision-making in the field of public finance allocation, which contributes to strengthening trust, transparency, accountability and development of local self-government. The views of domestic and foreign researchers on the essence and functions of participatory democracy are summarized. The emphasis is on the need for institutional support for citizen participation as a factor in the stability of the democratic system, the legitimacy of government and increasing the efficiency of public administration.

Participatory budgeting appears as an effective mechanism for deepening democratic principles in the system of managerial decision-making at the local level, as it ensures the institutional involvement of diverse stakeholders — representatives of political authorities, local governments and the private sector. As a result of such interaction, the role of citizens in public governance processes is strengthened, which contributes to the transformation of the community from an object of administration into a subject of influence, increases the social responsibility of the population and reduces the level of public apathy towards solving local development issues.

The conclusion is made that participatory budgeting contributes not only to increasing the efficiency of the use of public finances, but also to building trust in government institutions and strengthening democratic processes at the local level.

Ключові слова: партиципація, бюджет участі, демократія, доступ до інформації, децентралізація, публічне управління, громадянська участь, прозорість, підзвітність.

Key words: participation, participatory budgeting, democracy, access to information, decentralization, public administration, civic participation, transparency, accountability.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Суспільство розвивалося та прийняло численні моделі управління, і ці процеси створили нові інструменти для участі громадян. У сучасних демократичних суспільствах дедалі важливіше враховувати думки громадян під час фінансового планування на рівні держати або громади не лише як акт політичної волі, а й як справжнє громадянське право. Вибір Україною курсу на сталий економічний розвиток та інтеграцію до європейського простору життя спричинив посилену увагу до удосконалення фіскальної політики, особливо щодо регіонального розвитку, однак процес супроводжується низкою серйозних проблем: надмірна централізація бюджетної системи, відсутність єдиних стандартів надання державних послуг належної якості та нестабільність фінансової бази місцевих бюджетів. Ці проблеми стали каталізатором для запуску масштабних соціально-економічних і правових реформ, що охоплюють основні напрямки державного управління. В умовах сьогодення бюджетування виступає важливим та затребуваним інструментом ефективного управління місцевими фінансами, тому саме запровадження бюджетного механізму є ключовою передумовою для забезпечення стабільного функціонування громади, зміцнення її фінансової стійкості, раціонального розподілу ресурсів, досягнення економії та прийняття виважених управлінських рішень.

Партиципаторне бюджетування покликане демократизувати процеси прийняття рішень у сфері розвитку громади шляхом участі різних зацікавлених сторін, будь то політичних, державних чи приватних. Таким чином, участь громадян демонструється як важливий процес для громад, щоб вони відмовилися від пасивності в демократичному управлінні.

На нашу думку, основне призначення партисипативного бюджету полягає в наданні громадянам ре-

ального інструменту впливу на процеси прийняття бюджетних рішень, що дає змогу безпосередньо формувати пріоритети місцевого розвитку та визначати способи їх досягнення відповідно до актуальних потреб громади. Його ключовою метою є створення умов, за яких саме члени територіальних громад ініціюють і обґрунтовують напрямки витрачання бюджетних коштів, беручи активну участь у плануванні, прийнятті рішень і контролі за їх реалізацією. Такий підхід не лише сприяє ефективному та раціональному розподілу публічних фінансів, але й підвищує результативність управлінських рішень завдяки врахуванню локального контексту, реальних проблем і запитів населення. Крім того, партисипативне бюджетування є важливим чинником підвищення прозорості діяльності органів влади, формування довіри до них та розвитку демократичної культури взаємодії між державою і громадянським суспільством.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Важливі аспекти формування та розвитку партисипативного бюджетування зокрема висвітлюються такими українськими ученими та іноземними економістами як: Качагіна Л. В., Лисенко Ж. П., Так, Азіз Х., Шах Н., Джонсон К. К., Шустрова, Є. Павліченко, Д. Аллегретті, А. Реке, І. Сентоме, К. Херцберг, М.В. Цуркан, Ж.А. Белець, Г.В. Возняк, О. Кириленко, І. Чайковська, Гук, І. Доля, Д. Заяць, Ю. Кальниш, В. Кампо, Т. Кравченко, М. Лациба, В. Мамонова, Н. Медведкова, Л. Муркович, та іншими.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є теоретично обґрунтувати та розглянути механізм партиципаторного бюджетування як

інструмента реалізації демократичної участі громадян у публічному управлінні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для ефективності демократії як форми правління необхідно, щоб громадяни довіряли державним інституціям. Незважаючи на те, що віра людей у демократію на дуже високому рівні, значна частина громадян не задоволена тим, як демократія працює на практиці. Важливим фактором також є те, що, незважаючи на вільні вибори, громадяни не відчувають, що мають рівні можливості впливати на тих, хто приймає рішення, і не відчувають, що можуть однаково впливати на висвітлення інтересів громадськості.

У сучасних умовах реалізації реформи децентралізації в Україні особливого значення набуває необхідність у чітко врегульованому та раціонально збалансованому розподілі владних повноважень і відповідальності між центральними органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадянами як активними суб'єктами управлінських процесів. Одним із визначальних напрямів діяльності органів місцевої влади в цьому контексті є налагодження ефективної комунікації та сталого партнерства з мешканцями відповідних територіальних громад, що має базуватися на системному врахуванні їхніх потреб, очікувань та інтересів у процесах ухвалення управлінських рішень. Відтак, актуалізується потреба у впровадженні дієвих інституційних механізмів, які б забезпечили активну участь громадян у бюджетному процесі, особливо на місцевому рівні, що, у свою чергу, сприятиме зміцненню прозорості, підзвітності та підвищенню ефективності розподілу й використання публічних фінансів. Як справедливо зазначав лауреат Нобелівської премії з економіки Джеймс Б'юкенен, держава має потенціал для формування суспільного добробуту, однак, у разі недотримання меж доцільності своїх функцій, вона здатна продукувати й зворотні явища, зокрема такі негативні екстерналії, як надмірна бюрократизація, корупційні ризики, управлінська неефективність та нераціональне використання ресурсів. Саме тому в умовах сучасного демократичного устрою важливим завданням державної фінансової політики є розширення можливостей громадян для впливу на формування та реалізацію бюджетної політики. Одним із найефективніших інструментів такого впливу, що поєднує принципи відкритості, залученості та підзвітності, виступає партисипаторне бюджетування, яке дозволяє громадянам безпосередньо брати участь у прийнятті рішень щодо розподілу бюджетних коштів та, водночас, сприяє утвердженню демократичних цінностей в системі публічного управління на місцевому рівні [1].

Партисипативний бюджет є механізмом, який передбачає найвищий рівень участі громадськості у бюджетному процесі [2, с. 8].

Важливими принципами, на яких ґрунтується бюджет участі, є рівність прав на участь усіх учасників в основних заходах розвитку та принцип співучасті місцевих органів влади, проєктних центрів та ініціативних груп громадян. Не менш важливими принципами також можна вважати принцип самоорганізації учасників на прийнятті колегі-

альних і спільних рішень, а також принцип ініціативності, згідно з яким кожен учасник може висловити своє бачення вирішення тих чи інших проблем [3, с. 91].

Публічне управління в Україні здійснюється через розробку й реалізацію спеціальних управлінських механізмів, що забезпечують своєчасне реагування на суперечності в системі адміністрування та сприяють вирішенню суспільно значущих проблем. Такі механізми охоплюють організаційні, правові, економічні та інституційні інструменти, які дозволяють органам влади впливати на соціальні та економічні процеси для досягнення стратегічних і тактичних цілей. У демократичній державі вони забезпечують як безпосередню участь громадян в управлінні, так і контроль за діями публічної влади через відповідні інституції. Основна мета полягає у створенні належних умов для життєдіяльності всіх осіб, які проживають в Україні або тимчасово за її межами, з урахуванням їхніх прав та законних інтересів [4].

Термін партисипація має англійське походження й означає бути частиною чогось, брати участь. Цей термін за змістом відповідає українському словосполученню громадянська участь. Зважаючи на те, що в кожній країні застосовується особливий підхід щодо громадянської участі, вона визначається як загальноосвітня тенденція. Основною засадою партисипації є сприйняття законності та авторитетності влади та її єдність з групами та організаціями громадян [5].

Демократичність держави у сучасному світі є невіддільною від функціонування громадянського суспільства, оскільки саме за його участі стає можливою реалізація найважливіших підвалин демократії — ефективного функціонування державного апарату, активної діяльності та залученості суспільства у процес прийняття суспільнозначливих рішень, його здатності артикулювати власні інтереси, обстоювати цінності та захищати власні права та свободи. З боку держави це забезпечується шляхом безперешкодного і відкритого доступу громадян до інформації про діяльність органів влади, необмеженого користування правами та свободами, виконання державою й суспільством взаємних обов'язків, встановлених законом, і здійснення суспільного контролю над діяльністю держави [6].

Ми вважаємо, що для кращого розуміння проблеми необхідно почати із загального підходу, а потім заглиблюватися в конкретні деталі. Для розуміння права на доступ до інформації доцільно починати з його загального тлумачення, поступово переходячи до конкретних аспектів. Це право, гарантоване Конституцією України, є складним і багатогранним, оскільки базується на низці правомочностей і законодавчих гарантій, закріплених як у конституційних положеннях, так і в спеціальному інформаційному законодавстві. Зокрема, частина 2 статті 34 Конституції України гарантує кожному право вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію в будь-якій формі. Інші положення Основного Закону (стаття 32 — захист конфіденційної інформації, стаття 50 — доступ до інформації про довілля й безпеку, стаття 57 — право знати свої права й обов'язки) розкривають додаткові гарантії у сфері доступу до інформації [7].

Відповідно до статті 5 Закону України "Про інформацію", це право полягає у можливості вільного отри-

мання, використання, зберігання, поширення та захисту інформації, необхідної для реалізації законних прав та інтересів. Таким чином, закон конкретизує механізми реалізації конституційного права на інформацію [8].

Додатково, стаття 40 Конституції гарантує право звертатися до органів влади, які зобов'язані розглядати звернення та відповідати по суті. Стаття 23 Закону "Про доступ до публічної інформації" передбачає право оскарження рішень або дій розпорядників інформації, зокрема в адміністративному суді, без потреби додаткових умов [9].

На наше глибоке переконання доступ до інформації та активна участь громадян у процесах державного управління є нерозривно пов'язаними явищами, які формують основу сучасної демократичної правової держави, оскільки реалізація одного з них без належного функціонування іншого втрачає свою ефективність і повноцінність. Без відкритого, своєчасного й достовірного інформування громадськості про рішення, дії або плани органів публічної влади громадяни фактично позбавляються можливості здійснювати обґрунтовану участь у державних справах, адже брати участь у публічних обговореннях, формулювати пропозиції чи висловлювати позицію щодо актуальних питань без необхідного знання контексту або змісту рішень є практично неможливо. Саме тому доступ до інформації виступає передумовою реалізації принципу відкритого врядування, в межах якого участь громадян набуває форми свідомого і виваженого соціального контролю, що, у свою чергу, забезпечує прозорість, підзвітність та підвищення довіри до діяльності державних інституцій. Така взаємодія держави та суспільства є ключовим елементом демократичного устрою, спрямованого на дотримання прав людини, посилення легітимності управлінських рішень і формування стійкої політичної культури співучасті.

В свою чергу варто наголосити, що право громадян брати участь в управлінні державними справами є одним з невід'ємних прав людини, що закріплене у багатьох міжнародно-правових документах — Загальній декларації прав людини 1948 р. (ст. 21) [10], Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р. (ст. 25) [11] та ін. Конституція України відповідно до загальновизнаних міжнародних стандартів гарантує й захищає це право, стаття 38 Основного Закону держави проголошує, що: "Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування" [7].

На наш погляд, цілком переконливою та концептуально вивіреною є позиція В.В. Головка, який інтерпретує право громадян на участь в управлінні державними справами як нормативно закріплену можливість осіб бути залученими до процесів діяльності органів публічної влади як з власної ініціативи, так і в межах процедур, ініційованих відповідними суб'єктами цієї влади, що, у свою чергу, обумовлено необхідністю повнішого врахування суспільних інтересів у механізмах прийняття владних рішень.

Така участь, з огляду на її змістовне наповнення, виступає не лише формою реалізації індивідуальної ак-

тивності громадян у сфері публічного адміністрування, але й засобом посилення впливу громадянського суспільства на політико-правову динаміку функціонування державних інституцій, що сприяє не лише демократизації управлінських процесів, а й забезпечує прозорість та підзвітність органів публічної влади. У цьому сенсі право на участь в управлінні державними справами слід розглядати як один із ключових елементів системи демократичних гарантій, що дає змогу громадянам здійснювати реальний контроль за діяльністю державного апарату, а також забезпечує стабільність і легітимність демократичного ладу в державі [12].

Громадянська партиципація — це процес, під час якого громадяни отримують можливість впливати на рішення органів публічної влади, а опосередковано — можливість здійснювати контроль за їх виконанням, якщо ці рішення безпосередньо або опосередковано стосуються інтересів громадян. Подібний вид партиципації відрізняється від традиційної участі громадян у виборчому процесі й реалізується за допомогою інших методів управління [13].

Партиципаторне бюджетування є цікавим нововведенням, оскільки воно поєднує принципи партисипаторної демократії та розвитку громади.

Згідно з підходом Фунга та Райта, модель партисипаторної демократії, осмислена як уповноважене партисипаторне управління, спирається на три ключові принципи: орієнтація на конкретні й актуальні проблеми; активне залучення звичайних громадян і службовців, безпосередньо пов'язаних із цими викликами; а також організація відкритого обговорення можливих рішень. Перш за все, процес партисипаторного бюджетування стартує з ідентифікації локальних питань, визначених самою громадою, що зазвичай потребують оперативного вирішення (наприклад, проблема доступу до якісної води чи каналізації). Далі відбувається співпраця мешканців із представниками влади та технічними спеціалістами, що сприяє глибшому аналізу проблеми та пошуку обґрунтованих шляхів її подолання. У такому контексті партисипаторне бюджетування виступає формою кооперативного врядування.

Третім важливим аспектом є створення платформи для діалогу — середовища, де громадяни можуть колективно оцінювати переваги й недоліки запропонованих рішень, одночасно здобуваючи досвід функціонування демократії на практиці. Таким чином, партисипаторне бюджетування ґрунтується на ідеї, що залучення громадян до управління починається з нагальних потреб, реалізується через спільні зусилля органів влади та населення, і дозволяє використовувати колективний потенціал громад для сталого розвитку місцевості [14]. Партиципаторне бюджетування дещо складно визначити через велику варіабельність його застосування залежно від контексту, в якому воно здійснюється.

У цьому контексті Гонсалес і Солер трактують партисипаторне бюджетування як інструмент, що дозволяє громадянам брати участь у визначенні напрямів використання певної частини або всього обсягу публічних фінансових ресурсів, тобто як механізм зміцнення демократичних засад шляхом залучення населення до процесів прийняття рішень щодо розподілу бюджетних коштів на основі публічних консультацій і відкритого діалогу [15].

Інші дослідники визначають це як програму, що заохочує планування та участь на користь розширення прав і можливостей громадян, з метою того, щоб уряд зробив лідерів населення співвідповідальними за розподіл ресурсів для розподілу державних витрат [16].

У сфері державного управління бюджетування розглядається як комплекс заходів із формування та розподілу бюджетних ресурсів, необхідних для реалізації повноважень суб'єкта управління. У вузькому розумінні це багатоступеневий процес, що включає складання, погодження, затвердження, виконання бюджету та контроль за його реалізацією. Водночас у Бюджетному кодексі України термін "бюджетування" прямо не визначено. Натомість законодавством чітко окреслено процедури, пов'язані зі складанням, розглядом, ухваленням, виконанням бюджетів, звітуванням про їх виконання та здійсненням контролю за дотриманням бюджетного законодавства, які об'єднані під поняттям "бюджетний процес" [17].

В. М. Федосова розглядає бюджетування як управлінську технологію, що становить основу фінансової дисципліни й спрямована на підвищення відповідальності керівників усіх рівнів за фінансові результати, досягнуті їхніми структурними підрозділами. У свою чергу Б. М. Андрушків підкреслює, що бюджетування є невід'ємною частиною управлінського обліку та загальної технології управління, яка дозволяє підприємствам здобувати конкурентні переваги шляхом формування ефективної системи управління ресурсами [18].

Бюджетування в системі державного управління має низку характерних особливостей. По-перше, воно слугує інструментом контролю за виконанням встановлених нормативами завдань та управлінських рішень. По-друге, його застосування сприяє забезпеченню цільового, економного та результативного використання бюджетних коштів. По-третє, завдяки бюджетуванню з'являється можливість підвищити ефективність діяльності органів державної влади шляхом удосконалення їхньої організаційної структури та посилення управлінського впливу [19].

Партиципаторне бюджетування визначається як "процес участі населення у розподілі місцевого інвестиційного бюджету". Це механізм, за допомогою якого громадяни мають можливість пропонувати та голосувати за проекти, що передбачають гнучкий відсоток бюджету муніципального управління. Партиципаторне бюджетування є корисним інструментом для захисту інтересів населення шляхом створення механізмів для спільного прийняття рішень, що відповідає інтересам більшості населення, що є цінним підкріпленням демократії. Така участь громадян допомагає консолідувати процеси соціальної інтеграції, охоплюючи соціальні групи, громадські об'єднання та мешканців районів, міст та регіонів [20].

Партиципаторні бюджети — це засіб, за допомогою якого громадяни мають можливість висловити свою думку щодо державного бюджету. У цьому сенсі бюджетний процес відкритий для громадян, щоб вони могли консультуватися, обговорювати та допомагати визначати правила бюджетного процесу, також державне планування можна розуміти як процес, за допомогою якого громадянське суспільство, індивідуально або організовано, може брати участь у зустрічах, що щорічно організовуються урядом з метою обговорення державного бюджету [21].

Так, Н. Булеца досліджує особливості процесу партисипативного бюджетування в Україні, аналізує партисипацію крізь призму бюджетних процесів, що передбачають можливість ознайомлення з урядовими операціями та можливості для консультацій, обговорення та впливу на розподіл суспільних ресурсів. Отже, метою такої активності автор вважає підвищення рівня залученості мешканців місцевих громад до процесу ухвалення рішень стосовно розвитку міста шляхом налагодження співпраці у плануванні та реалізації партисипативних бюджетів [22].

Партиципаторне бюджетування виступає ефективним інструментом залучення фінансування з місцевого бюджету для вирішення нагальних питань, які, на думку мешканців громади, мають першочергове значення. Це дозволяє громадянам брати безпосередню участь у визначенні пріоритетів розвитку територій.

Концепція партисипативного фінансування стверджує, що залучення громад до фінансування проєктів місцевого розвитку сприяє підвищенню економічної ефективності реалізації таких проєктів. Механізм партисипативного фінансування не лише дозволяє залучити фінансові ресурси представників місцевих спільнот до місцевого розвитку, але й допомагає виявити пріоритети розвитку територіальних громад. Теорія пропонує рекомендації щодо соціальної мобілізації учасників проєкту місцевого розвитку та створення середовища для довгострокового підтримання ухвалення рішень щодо спільного фінансування подальших проєктів. Вона використовує потенціал громади таким чином, щоб її члени могли ухвалювати рішення разом з органами місцевої влади, використовувати сторонні фонди фінансування та підтримувати досягнуті результати [23, с. 44—45].

Бюджет для громадян — це адаптована форма офіційного бюджетного документа, що представлена у зрозумілому, доступному для сприйняття форматі. Такий документ пояснює громадянам, як формуються доходи і витрати бюджету, а також які заходи планують здійснити органи місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. Поняття партиципаторного (спільного) бюджету охоплює механізм фінансового планування, в якому мешканці населених пунктів спільно з місцевою владою приймають участь у процесі управління бюджетними ресурсами. Відмінною рисою цього підходу є надання громадянськості права формулювати пропозиції щодо розподілу коштів, які враховуються під час складання та ухвалення місцевого бюджету [24]. Партиципативний бюджет був засобом викорінення корупції, посилення прозорості в управлінні державними та місцевими фінансами. Досвід у кожній країні був різним, однак є спільна мета справедливий розподіл коштів залежно від потреб громади. Безсумнівно, успіх будь-яких реформ (зокрема, реформи децентралізації влади) безпосередньо залежить від стратегічного вектора розвитку суспільства, який наразі базується на принципах людиноцентризму (а отже, на чіткому розумінні ролі окремої людини як важливого "суб'єкта" прийняття фінансових рішень та носія індивідуальних та суспільних інтересів" та "проповідує абсолютну цінність окремої людини, ставить добробут, права та свободу людини в центр діяльності держави" [1].

Таким чином, можна стверджувати, що бюджет участі є найбільш дієвим інструментом взаємодії місцевої влади та громадськості, який вдало поєднує в собі принципи демократії та прозорості. Безумовно, його впровадження в умовах децентралізації надає значні переваги для територіальних громад: сприяння реалізації тих проєктів, яких реально потребують громадяни; підвищення громадської свідомості й обізнаності в питаннях участі в бюджетному процесі; збільшення рівня довіри громадян до органів місцевого самоврядування, що в сукупності дає можливість успішної реалізації громадських проєктів і забезпечення сталого розвитку територіальної громади.

ВИСНОВКИ

Підхід до партисипативного бюджетування спрямований на залучення учасників до процесу спільного планування державних послуг. Поєднання ПБ з новими інструментами громадянської участі відкриває нові перспективи, що включають визначення та оцінку впливу; це виходить за рамки простого бачення ефективності інструменту та виділення ресурсів. Бюджет участі є потужним інструментом для поглиблення демократії шляхом розширення прав і можливостей громадян у процесах бюджетування місцевого самоврядування. Партисипативне бюджетування являє собою інноваційний інструмент демократичного врядування, який забезпечує прозорий та справедливий розподіл бюджетних коштів на місцевому рівні шляхом безпосередньої участі громадян у прийнятті фінансових рішень.

Основна мета цього механізму полягає в тому, щоб надати мешканцям територіальних громад реальну можливість впливати на те, як і на що будуть витрачені кошти місцевих бюджетів, орієнтуючись на актуальні потреби та пріоритети громади. Однак партисипативне бюджетування не слід романтизувати, зокрема, обмежена фінансова автономія місцевих органів влади та панівна політична культура (у поєднанні зі слабким громадянським суспільством) ймовірно, стануть основними викликами для впровадження партисипативного бюджету. Реалізація громадських ініціатив часто залежить від політичної волі та ресурсів місцевих органів влади, крім того, ті, хто займається з основною метою просування конкретного проєкту (від каналізації, тротуарів культурних центрів, спортивних майданчиків та лаунж зон), можуть припинити участь, як тільки їхні потреби будуть задоволені.

Література:

1. Лободіна, З., Кізіма, Т., Дем'янишин, В., Березька, К., Савчук, С. Партиципаторне бюджетування в контексті поведінкових фінансів. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2022. 5. 46. С. 109—125. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.46.2022.3886>.
2. Донос Л., Плоский К. Упровадження та вдосконалення Громадського бюджету: практичні рекомендації: навч. посіб. Київ, 2019. 98 с.
3. Кириленко О., Чайковська І. Перспективи запровадження бюджету участі в Україні на основі зарубіжного досвіду. *Вісник THEU*. 2015. № 2. С. 86—100.
4. Джегур, Г. В., Стілл, А. В Особливості публічного управління соціально-економічним розвитком громад

в умовах сучасних викликів. Публічне урядування, 2025. 4 (41). С.13—26. doi.org/10.32689/2617-2224-2024-4(41)-2

5. К. Шустрова, Є. Павліченко Основні засади становлення та розвитку партисипації. *Юридичний вісник*. 2023. № 3. С. 15—20. DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2023.2>

6. Гущина С. О. Роль принципів демократичного урядування у процесі формування громадянського суспільства. *Наукові записки НаУКМА*. 2012. Том 134. Політичні науки. С. 36-39.

7. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 4.06.2025).

8. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992. Редакція від 15.11.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення 4.06.2025).

9. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення 4.06.2025).

10. Загальна декларація прав людини. URL: <https://www.un.org/uk/universal-declaration-human-rights> (дата звернення 4.06.2025).

11. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 4.06.2025).

12. Головка В.В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації громадянами України права на участь в управлінні державними справами: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017. 269 с.

13. Gomez Hernandez, E. El presupuesto participativo entre democracia, pobreza y desarrollo. *Investigaciyn & Desarrollo*, 2007. P. 56—77.

14. Schugurensky, D., Mook, L. Participatory budgeting and local development: Impacts, challenges, and prospects. *Local Development & Society*. 2024. 5(3), 433-445. <https://doi.org/10.1080/26883597.2024.2391664>

15. Gonzalez, A., Soler, A. Nuevas miradas de los presupuestos participativos: los resultados de la participacion desde la perspectiva politica y tecnica. *OBETS. Revista de Ciencias Sociales*. 2021. 16 (1). P. 135—150.

16. Ocampo-Salazar, C. A., y Cardona, J. D. La quinta dimension del poder: Analitica de la gubernamentalidad en los Estudios organizacionales — Caso municipio de Medellyn Innovar. 2021. 31 (79). P.107—122.

17. Крамаренко, К. Методи бюджетування та їх місце у системі фінансового забезпечення бюджетних установ. *Економіка та суспільство*, 2023. (55). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-1>

18. Кальченко О. М., Однолько Я. В., бюджетування як інструмент фінансового планування на підприємстві. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2019. № 1 (17), С. 228—234 DOI: 10.25140/2411-5215-2019-1(17)-228-234

19. Лисенко Ж. П. Моделі бюджетування у сфері державного фінансового менеджменту. *Ефективна економіка*. 2015. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3881> (дата звернення: 06.06.2025).

20. Buele Nugra, I. G., Vidueira Mera, P. Presupuesto participativo: una revision de la investigacion cientifica y sus implicaciones democraticas del 2000 al 2016. Universitas, 2018. 28(28), P. 159—176. <https://doi.org/10.17163/uni.n28.2018.08>

21. Eslava Zapata, R., Chacon Guerrero, E. Presupuesto Participativo: un analisis en el contexto latinoamericano. Revista Gestiy y Desarrollo Libre, 2018. 3 (6), P. 220—234.

22. Булеца Н. Особливості процесу партисипативного бюджетування в Україні. Причорноморські економічні студії. 2016. № 8. С. 159—165.

23. Фінансова політика місцевого розвитку: монографія / Ю. М. Петрушенко, В. Т. Венцель, А. В. Височина. Суми: Сумський державний університет, 2020. 380 с.

24. Станіславчук Н.О., Дем'янишина О.А., Мовчанюк А.В. Партиципаторне бюджетування як інноваційний механізм управління. Економіка і суспільство. 2018. Випуск 15. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/113.pdf

References:

1. Lobodina, Z., Kizyma, T., Demianyshyn, V., Berezka, K. and Savchuk, S. (2022), "Participatory budgeting in the context of behavioral finance", Financial and credit activity problems of theory and practice, vol. 5 (46), pp. 109—125.

2. Donos, L. and Ploskyi, K. (2019), Uprovazhennia ta vdoskonalennia Hromadskoho biudzhetu: praktychni rekomendatsii [Implementation and improvement of the Public Budget: practical recommendations], Kyiv, Ukraine.

3. Kyrylenko, O. and Chaikovska, I. (2015), "Prospects for the implementation of participatory budgeting in Ukraine based on foreign experience", Visnyk TNEU, vol. (2), pp. 86—100.

4. Dzhehur, H.V. and Still, A.V. (2025), "Features of public management of socio-economic development of communities under current challenges", Public Administration, vol. 4 (41), pp.13—26. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2024-4\(41\)-2](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2024-4(41)-2)

5. Shustrova, K. and Pavlichenko, Ye. (2023), "Basic principles of formation and development of participation", Legal Bulletin, vol. (3), pp.15—20. <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2023.2>

6. Hushchyna, S.O. (2012), "The role of principles of democratic governance in the formation of civil society", Naukovi Zapysky NaUKMA. Political Science, vol.134, pp. 36—39.

7. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), "The Constitution of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Tex> (Accessed 04 June 2025).

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992) The Law of Ukraine "On Information", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (Accessed 04 June 2025).

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011) The Law of Ukraine "On Access to Public Information", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (Accessed 04 June 2025).

10. UN (1948), "Universal Declaration of Human Rights", available at: <https://www.un.org/uk/universal-declaration-human-rights> (Accessed 04 June 2025).

11. UN (1966), "International Covenant on Civil and Political Rights", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (Accessed 04 June 2025).

12. Holovko, V.V. (2017), "Administrative and legal support for the realization of citizens' right to participate in public affairs", Abstract of Ph.D. dissertation, Administrative law, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

13. Gomez H. E. (2007), "El presupuesto participativo entre democracia, pobreza y desarrollo", Investigaciyn & Desarrollo, vol. (1), pp. 56—77.

14. Schugurensky, D. and Mook, L. (2024), "Participatory budgeting and local development: Impacts, challenges, and prospects", Local Development & Society, vol. 5 (3), pp. 433—445.

15. Gonzalez, A. and Soler, A. (2021), "Nuevas miradas de los presupuestos participativos: los resultados de la participacion desde la perspectiva politica y tecnica", OBETS. Revista de Ciencias Sociales, vol. 16(1), pp.135-150.

16. Ocampo-Salazar, C.A. and Cardona, J.D. (2021), "La quinta dimension del poder: analitica de la gubernamentalidad en los estudios organizacionales" Caso municipio de Medellin", Innovar, vol. 31 (79), pp. 107—122.

17. Kramarenko, K. (2023), "Budgeting methods and their place in the financial support system of budgetary institutions", Economy and Society [Online], vol. 55, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2822/2742> (Accessed 04 June 2025).

18. Kalchenko, O.M. and Odolko, Ya.V. (2019), "Budgeting as a financial planning tool at the enterprise", Problems and Prospects of Economics and Management, vol.1 (17), pp. 228—234.

19. Lysenko, Zh.P. (2015), "Budgeting models in public financial management", Efektyvna Ekonomika, [Online], vol. 3, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3881> (Accessed 06 June 2025).

20. Buele Nugra, I.G. and Vidueira Mera, P. (2018), "Presupuesto participativo: una revision de la investigacion cientifica y sus implicaciones democraticas del 2000 al 2016", Universitas, vol. 28 (28), pp. 159—176.

21. Eslava Zapata, R. and Chacon Guerrero, E. (2018), "Presupuesto Participativo: un analisis en el contexto latinoamericano", Revista Gestiy y Desarrollo Libre, vol. 3 (6), pp. 220—234.

22. Buletsa, N. (2016), "Features of participatory budgeting process in Ukraine", Black Sea Economic Studies, vol. 8, pp. 159—165.

23. Petruschenko, Yu.M., Ventzel, V.T. and Vysochy-na, A.V. (2020), Finansova polityka mistsevoho rozvytku: monohrafiia [Financial policy of local development: monograph], Sumy State University, Sumy, Ukraine.

24. Stanislavchuk, N.O., Dem'yanyshyna, O.A. and Movchanyuk, A.V. (2018), "Participatory budgeting as an innovative management mechanism", Economy and Society, [Online], vol. 15, available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/113.pdf (Accessed 06 June 2025).

Стаття надійшла до редакції 08.06.2025 р.